

meg. 1818-ban Gábrust a tanács tanítósággal kínálta meg, és ő az ajánlatot elfogadta, előbbeni tisztéről lemondott és a megkezdett pályán 42 év alatt 2500 gyermeket nevelt, oktató. A napi 4 órán túl számtalan magántanítványa volt, akiből idővel pap, bíró, tanító lett, hasznos tagjai a társadalomnak. Ő nemcsak a tanodában tanította az emberi kötelességeket, hanem tettel az életben megmutatta azt, hogy miként teljesíti a vallásos ember Isten és egyháza iránt tartozó kötelességeit, és mivel tartozik a lojális alattvaló uralkodójának, hazájának.

Gábrus polihisztor, sokoldalú tudós, lángész volt, örmény-magyar szótáríró, tankönyvszerző, festő, egyedi bútordarabok tervezője és kivitelezője, a szamosújvári örmény templom szentélyében levő oldalsó oltár saját terve szerint és költségére készült és ő adományozta a templomnak. Készített két földgömböt, tengelyeken forgó száz évi naptárt, illetőleg 101 titkos rugóval ellátva, fiókokkal; a templom részére ezüsttel hímzett miseruhát készített, rajzolt és festett, 12 dískaput kivilágítva állított fel 1852-ben. Örmény, latin és magyar nyelven számtalan himnuszt, rímes verseket, latin nyelvtani magyarázatokat, gyászkölteményeket, négy színdarabot írt magyarul, például: *A varga* (3 felvonásban) és *A fiú példátlan szeretet* (5 felvonásban). Ezekhez járul az örmény könyvtár leltározása, a városmajori pénztár 5 évi, az árvaházi pénztár 20 évi, a kórházi 2, a plébániai 2 és a kereskedő társaság több évi számadásainak elkészítése. A könyvtárban levő kézirat könyvének a címe: *Idő vagy korszámitás kronológiai szempontból a világ teremtésétől korunkig (1868-ig) szakokra osztva*. Kezdi Kr.e. 5509-ben és azután 1-től Kr. születésétől évenként. Például 1848. március 22-ikéhez a következő van beírva: "Már Szamosújvárt is mindenki megbolondult."

Utoljára 1859-ben lépte át az iskola küszöbét, aztán Gábrus tanár úr 42 évi oktató munka után pihenni tért. Akkoriban még nem volt nyugdíj, de a városi tanács "holtiglan élvezendő kegypénzt" (500 koronát) szavazott meg részére. A város vezetősége és a kir. Főkormányzók a derék Gábrus számára arany érdemkeresztet kért, amit a felséges trón megadott és szép beszéd kíséretében ünnepelték városzerte ezen eseményt.

Nyugalomba vonulása után még sok szépet és hasznosat állított elő. 1870 április 27-én hunyt el és a hálás utókor buzgólkodása folytán sírkövet emeltettek hamvai fölé.

A sír a szamosújvári örmény temető kápolnájának hátánál található. Indítványozom, hogy világitáskor egy szál virággal és gyertyával emlékezzünk meg városunk egyetlen arany érdemkeresztel kitüntetett ősünkről. A jó Isten nyugosztalja!

Murádin Antal

Az adatok az örmény egyház könyvtárából származnak.
Szamosújvár 2000. június

Száll az ének szájrul szájra

(Mégfogya bár, de törve nem..." - Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadóestje augusztus 17-én, a Fővárosi Örmény Klubban)

"Minden nép dicső elődöket álmodik, vagy teremt magának. Most megpróbálunk emléket állítani annak az 1100 esztendőnek, amit itt, a Kárpát-medencében töltöttünk, mi magyarok. Azt mondtam: "mi magyarok" - minden mellőngetés nélkül. Mert hát török, tatár, tót, román kavarg e szívben, József Attila versbe álmodott sorai szerint.

De bizonyára kavarg még avar, ugor, besenyő és Attila hunjainak vére is."

Az idézett szavak már a folytatást jelentették abban a műsorban, amely az Arany János-féle Csodaszarvassal kezdődött. Augusztus 17-én, a Fővárosi Örmény Klub találkozáján ismét a nagyváradi színész-páros produkcióját láthattuk. Isten áldja meg ezt a két embert. Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos valami olyasmit csinál, ami félig színház, félig prédikáció. (Vagyis:

lehet, hogy azt csinálják, ami a színház ősi alakja? Az a sokezer éves "valami", amikor egy közösség számára a színház templom, a színpad szószék és a színész pap? Márpedig, ha a színész-pap hittel és őszintén dolgozik, akkor a nézők hívekké válnak.)

Pedig a nagyváradi művészpáros ezúttal igencsak nagy fába vágta azt a bizonyos fejszét... Egyszerűen el akarták mondani 1100 év történetét, fájdalmát és mosolyos igyekezetét. A Mukikat, Mohácsokat, Majtényokat és Világosokat, az Aradokat, Trianonokat és 301-es parcellákat.

Óriási dolgot vittek végbe: nem búsmagyarkodtak. Nem egymás fejét fogták "lám, milyen tragikus sorsú nemzet vagyunk" - módon. Nem azt mondták el, hogy milyen nagyszerűek vagyunk mi, s körülöttünk mindenki rossz, csúnya, magyarelles... Abból indultak ki, hogy "egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak" és "egy nemzet sem alábbvalóbb nálunk". A gerincünket egyenesítették: egyszerűen felidéztek a múltat. Van, mit bánnunk, van, mire büszkék legyünk... Idézet a produkció "összekötőszövegéből":

"De idekívánkozik egy vékonydongájú székely legény, Jakabos Ödön neve is, akire nem tudok meghatódottság nélkül visszaemlékezni, ő a kommunista diktatúra éveiben indult el földije, Körösi Csoma Sándor nyomdokain, gyalogszerrel, öt dollárral a zsebében, amit dardzsilingi útja után vissza is hozott és visszaadott a meglepődött román banktisztviselőknél." (Arról az öt dollárról van szó, amit korábban, a 70-es években egy román állampolgár kaphatott - vásárolhatott államától, ha külföldi útra indult.)

Nézem az előadás videofelvételét s eszembe jut Jakabos Ödön, még a hangját is hallani vélem.

A hetvenes években készített vele - talán tízperces - interjút a Magyar Rádióban Molnár Tamás. Jakabos akkor elmondta az öt dollár történetét is... Amikor pedig arról beszélt, hogy végül a dardzsilingi Körösi Csoma-sírra kiszórta a Csomakörös temetőjéből odáig cipelt zacskónyi földet, elcsuklott a hangja. A riporter lelkiismeretesen-gondosan benne hagyta az adásba kerülő hanganyagban az elcsuklást és az utána következő, hosszú csendet... Jakabos a könnyeit gyúrta le s a hallgatónak könny szökött a szemébe. Ez a jó, riporter "beleérzés", amolyan "Aki hallja, adja át" - féle üzenet volt - gondolom, majd negyedszázaddal később.

A Kiss Törék - Varga előadáson minden ízléses és érthető eszközt bevetnek: a színész ujjával térképet rajzol a levegőbe, hogy értelmezhető legyen a honfoglalás: Ural, Káspi tenger, Kaukázus, Fekete tenger, Kárpát medence...

S hozzá a magyarázat: Géza eldöntötte, István megvalósította: a magyarság sorsa ne Kelet, hanem Nyugat legyen.... aztán László király volt az, aki a szentistváni programot megvalósította.

Majd az árpádház-kor kínjai:

"...illik ez? Nem - Nagyasszonyom, Melinda helyett köszönni kell!

Bejártam az országot és mindenfelé csak az elbúsulást találtam"

Szépen hangzik el Katona Bánk bánjából a panasz, gyilkossági jelenetet pedig ábrázolják (ismétlem: ábrázolják!) ketten s eszköz nélkül: Varga-Bánk jelmez nélkül, eszköz nélkül, tör nélkül ledöfi Kiss Törék-Gertrudist.

S jön hangulati oldásnak a Mátyásmese (A kolozsvári bíró), aztán Ady, a magyar történelem nagy vizsgálója;

*"Gyomrunkban az élet s az átok,
Hajh, gyomor hajh, kutya bendő,
Ti vagytok Magyarország sírja.
S ti lesztek majd a jövőendő. "*

Az Ady-verset azért kellett idéznem, mert az eredeti, Ady-féle írásmódban pont van a kijelentő mondat végén: "...s ti lesztek majd a jövőendő". (Ez Ady Endre hite.) De Varga az előadásban ezt kérdőjellel mondja: "...s ti lesztek majd a jövőendő?" És ez megint nagyon jó,

gondolkodásra késztet - és különleges ízt kap a vers, aminthogy különleges, önvizsgáló hangulatú az egész előadás.

Szó esik Mohácsról, Kisfaludy verse majdnem skandálva hangzik el, erőltetve iskolásan.

Érzésem szerint a nagyváradi művészkettős ismét azt hangsúlyozza: nem búsongani és nem diadalt ülni jöttünk, hanem: gondolkodni.

Hallunk az erdélyi nagy reneszánszról, Rákóczi szabadságharcáról és arról, hogy Lévai szerint Mikes Kelemen egyedül hallgatja tenger mormolását... miközben *"Zágon felé mutat egy halovány csillag..."*

Aztán: I. Ferenc Habsburg császár és a besúgó-hálózat: cenzúra, száműzetés, kivégzés, reformkor, miközben Kölcsey bús düledékein Husztnak romvárában kimondja, hogy dolgozz! (*"Hass, alkoss, gyarapíts..."*) Ennek folytatása csakis március 15 lehet, majd Ferenc József és Miklós cár egyezsége, amikor is a Bécs-kérte 30 ezer kölcsönkatona helyett a Romanov cár 195 ezret küld... Nahát akkor, mik vagyunk s honnan jöttünk? Az előadás magától értetődően fordul megint Ady Endre felé:

"Ó-Babilon ideje óta harcol az Ős Kaján velem..." - az egész este, úgy látszik, ezúttal a Varga Vilmosé: úgy mondja el az Ős Kajánt, hogy az megrázó.

Immár megélt korunkat, a közelmúltat ugyancsak érdemben járja körül Kiss Törék Ildikó és Varga Vilmos kettőse: Wass Albert örül, ha akadt "a tövisek közt egy-egy virág", de most "más nyelven szólnak a patakok" - ezt Kiss-Törék mondja el szépen, hitelesen.

1956: Székely János szavait halljuk, aki szerint az Édesanya "egész Szegeden keresi fiát" - és az erkölcsi kérdés: *"Kovács Józsefek miért haltak - nem kérdik, - hasznosabb a csend"...*

A rettegés éveinek fölemlítése tisztességes, de maradjon mindenkinek saját, legbensőbb ügye, vajon csak elegánsan szenvedni akar-e, vagy az elmúlt 40 évvel kapcsolatban egyéb, személyi gondja is akad...

Kányádi: *"De holtvágányra dőcögött-é vajon a veres villamos?"* - kérdezi az újabb vers, aztán az egész műsort koronázza a Szózat:

"Áldjon vagy verjen sors keze"...

Hát ilyen klubestekben van részünk hónapról hónapra. Ezt a művészpárost pedig, Kiss Törék Ildikót és Varga Vilmost az Isten áldja meg azért, hogy mániákusan templommá s szószékké teszik a színpadot, Nemzeti Színház volt ez, mindegy, hol: rossz akusztikájú teremben? moziban vagy istállóban, netalán szalmán? - Lehet, hogy szalmán, mert kicsi betlehem ez, ahol nemzeti, értelmes, gondolkodó Kisded születik. Ezúttal Budapesten, a Semmelweis utcában, augusztus 17-én.

dcs

Keresztes Zoltán

Az erdélyi örmény KERESZTESEK családfája

II. rész

Ám amikor a tatárok (ismét tatárok) hadai odaértek és a velük szövetséges törökök a tenger felől nagy hadihajókkal ostromzár alá vették Kaffát, az örmények kénytelenek tovább - ismét nyugati irányba - menekülni (1475). Újabb vérengzés, a törökök szabad elvonulást ígértek ugyan, végül mégis szabad prédaként tizedelték a menekülő örmény családokat. A félszigetet meghódító Mohamed szultán Konstantinápolyba telepítette egy részüket. Egy kisebb csoport Lengyelországba telepedett (Kamieniec, Lwów /Lemberg/, Stanislawów fogadja be őket). A Krímből elmenekült családok számát egyes krónikák negyven ezerre teszik. Közülük a legtöbben Moldvába kerülnek: Jasi, Suceava, Roman, Focsani, Botosani és más városok